

ECE TEMELKURAN

ΠΩΣ ΧΑΝΕΤΑΙ ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

Τα 7 βήματα από τη Δημοκρατία στη Δικτατορία

μετάφραση
Νίκος Ρούσσοσ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΠΤΡΑ

*Για τον Ουμούτ.
Το όνομά του σημαίνει «ελπίδα»
στη μητρική μου γλώσσα.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: Τι μπορώ να κάνω <i>εγώ</i> για εσάς;	11
1. Φτιάξε ένα κίνημα	23
2. Ανάτρεψε τη λογική / Τρομοκράτισε τη γλώσσα	51
3. Απάλειψε την ντροπή: Η ανηθικότητα είναι «hot» στον κόσμο της μετα-αλήθειας	82
4. Κατάλυσε τους δικαστικούς και πολιτικούς μηχανισμούς	112
5. Πλάσε τον δικό σου πολίτη	152
6. Άσ' τους να γελάνε με τη φρίκη	189
7. Φτιάξε τη δική σου πατρίδα	222
Ευχαριστίες	247

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τι μπορώ να κάνω εγώ για εσάς;

Τα αεριωθούμενα μαχητικά αεροσκάφη χωρίζουν τον σκοτεινό ουρανό σε γιγαντιαία γεωμετρικά σχήματα, σαν να 'ταν στερεός. Είναι 15 Ιουλίου 2016· η νύχτα της απόπειρας πραξικοπήματος στην Τουρκία. Στοιβάζω μαξιλάρια μπροστά στα παράθυρα που δονούνται. Υποθέτω πως μόλις έριξαν μια βόμβα στη γέφυρα, αλλά δεν διακρίνω φωτιά. Στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λένε για τον βομβαρδισμό του κυρίου της Βουλής. Άραγε αυτό είναι; αναρωτιέμαι. Μήπως η αποψινή βραδιά ισοδυναμεί με τον εμπρησμό του Ράιχσταγκ σε ό,τι αφορά τα απομεινάρια της τουρκικής δημοκρατίας και της χώρας μου;

Στην τηλεόραση μερικές δεκάδες στρατιώτες στήνουν οδοφράγματα στη γέφυρα του Βοσπόρου, φωνάζοντας στους τρομαγμένους πολίτες: «Άντεστε σπίτια σας! Αναλαμβάνει ο στρατός!»

Παρά τα θεόρατα όπλα τους, κάποιοι από τους στρατιώτες είναι σαφώς τρομοκρατημένοι, ενώ όλοι μοιάζουν χαμένοι. Η τηλεόραση λέει πως ο στρατός αναλαμβάνει την εξουσία, όμως αυτό δεν είναι από τα πραξικοπήματα που ξέρουμε. Συνήθως οι πραξικοπηματίες δεν αμφιταλαντεύονται – δεν παζαρεύουν ούτε διαπραγματεύονται και σίγουρα δεν διστάζουν όταν είναι να χρησιμοποιήσουν βαρέα όπλα. Ως αποτέλεσμα του παραλογισμού της κατάστασης, στα ΜΚΔ επικρατεί σαρκασμός. Το συγκεκριμένο είδος χιούμορ δεν έχει απαραίτητα σκοπό να βγάλει γέλιο· πρόκειται μάλλον για έναν διαγωνισμό πικρόχολης ειρωνείας, που φαίνεται φυσιολογικός μόνο σε

όσους μετέχουν σε αυτόν. Τα ασιεία έχουν να κάνουν κυρίως με την ιδέα ότι πρόκειται για στημένη ενέργεια, με σκοπό τη νομιμοποίηση του προεδρικού –αντί του κοινοβουλευτικού– συστήματος το οποίο ζητά ο πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, μια αλλαγή που θα του αποφέρει ακόμα περισσότερη εξουσία απ’ όση ήδη κατέχει ως ο de facto μοναδικός ανώτατος άρχοντας της χώρας.

Το μαύρο χιούμορ εξαφανίζεται καθώς ο ουρανός πάνω από την Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα γεμίζει αεριωθούμενα μαχητικά. Διδασκόμαστε τη γλώσσα του πολέμου σε πραγματικό χρόνο. Αυτό που πέρασα για βόμβα στην πραγματικότητα ήταν ένας υπερηχητικός κρότος – ένας θόρυβος σαν έκρηξη που ακούγεται όταν τα αεριωθούμενα μαχητικά σπάνε το φράγμα του ήχου. Αυτή είναι η ορθή ορολογία για την περιγραφή του φαινομένου όπου ο αέρας διασπάται σε γιγαντιαία κομμάτια και πέφτει στα κεφάλια μας σαν βροχή φόβου: του φόβου που νιώθουμε συνειδητοποιώντας ότι μέχρι να ανατείλει ο ήλιος μπορεί να έχουμε χάσει την πατρίδα μας.

Ο κόσμος στην πρωτεύουσα, την Άγκυρα, προσπαθεί τώρα να ξεχωρίσει τους υπερηχητικούς κρότους από τους ήχους των πραγματικών βομβών που πλήττουν το Κοινοβούλιο και το αρχηγείο της υπηρεσίας πληροφοριών. Οι εικόνες καταστροφής που ξετυλίγονται μπροστά στα μάτια μας μπλέκονται συνεχώς με τον παραλογισμό των ειδησεογραφικών ρεπορτάζ στις οθόνες μας. Σε ζωντανή μετάδοση, βουλευτές τρέχουν γύρω από το Κοινοβούλιο προσπαθώντας να βρουν το εδώ και καιρό ξεχασμένο αντιαεροπορικό καταφύγιο, κι όταν επιτέλους το εντοπίζουν, κανένας δεν μπορεί να βρει τα κλειδιά, ενώ έξω στους δρόμους τύποι με πιτζάμες και με τσιγάρα στο στόμα ρίχνουν κλοτσιές σε άρματα μάχης και φωνάζουν στα αεριωθούμενα.

Η επικοινωνιακή έκρηξη στις οθόνες των τηλεοράσεων μας δίνει σε πολλούς από εμάς να καταλάβουμε ότι αυτά δεν είναι διόλου φυσιολογικά. Η πρόσφατη ιστορία της Τουρκίας μάς έχει διδάξει ότι η πρώτη κίνηση του στρατού στο πλαίσιο ενός πραξικοπήματος είναι να θέσει τους πολιτικούς υπό κράτηση και να κλείσει

τις ειδοσεογραφικές πηγές. Επίσης, τα πραξικοπήματα συνήθως σκάνε τις πρώτες πρωινές ώρες, όχι κατά τη διάρκεια της ζώνης υψηλής τηλεθέασης. Εδώ πρόκειται για ένα πραξικόπημα σε διεξοδική τηλεοπτική αναμετάδοση, όπου εκπρόσωποι της κυβέρνησης εμφανίζονται όλη τη νύχτα στα τηλεοπτικά κανάλια, καλώντας τον κόσμο να βγει στους δρόμους και να αντισταθεί στην απόπειρα κατάληψης της εξουσίας από τον στρατό. Το διαδίκτυο δεν σέρνεται, όπως συμβαίνει συνήθως όποτε γίνεται κάτι που αμφισβητεί την εξουσία της κυβέρνησης· αντιθέτως, τρέχει πιο γρήγορα από ποτέ. Ακόμα κι έτσι, η ταχύτητα και η ένταση των εξελίξεων αυτής της νύχτας δεν επιτρέπουν στους σκεπτικιστές να επεξεργαστούν σωστά αυτές τις παράξενες λεπτομέρειες.

Ο Ερντογάν επικοινωνεί μέσω FaceTime, τα δε μηνύματά του μεταδίδονται από το CNN Turk. Καλεί τους πάντες να βγουν στα κέντρα των πόλεων. Όπως οι περισσότεροι, δεν περιμένω ότι οι υποστηρικτές της κυβέρνησης θα βγουν στον δρόμο για να έρθουν αντιμέτωποι με τον στρατό. Από την ίδρυση της σύγχρονης τουρκικής δημοκρατίας το 1923, υπό τον Κεμάλ Ατατούρκ, ο στρατός αποτελούσε παραδοσιακά τον θεσμό που ενέπνεε στη χώρα τον μεγαλύτερο σεβασμό, αν όχι τον μεγαλύτερο φόβο. Προφανώς, όμως, έχουν αλλάξει πολλά από το τελευταίο στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, όταν εκείνοι που αντιστάθηκαν, φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν ήταν οι αριστεροί· το κάλεσμα του προέδρου έχει απήχηση σε χιλιάδες άτομα.

Σε χρόνο μηδέν, οι τηλεοπτικές οθόνες δείχνουν τον όχλο αυτό να ξυλοκοπεί μέχρι θανάτου και να στραγγαλίζει τρομοκρατημένους νεαρούς στρατιώτες. Και τότε ξεκινά η ατελείωτη *sela* από όλους τους μιναρέδες της χώρας. Η *sela* είναι μια ειδική προσευχή, που αναπέμπεται μετά θάνατον. Ο τόνος της προκαλεί τέτοια ανατριχίλα, ώστε ακόμα και όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τα μουσουλμανικά έθιμα αντιλαμβάνονται ότι έχει να κάνει με το μη αναστρέψιμο, με το τέλος. Απόψε τη *sela* διαδέχονται μεγάλωφνες ανακοινώσεις από τους μιναρέδες, που καλούν τον κόσμο να βγει στους δρόμους στο όνομα του Θεού για να σώσει τον πρόεδρο, τη δημοκρατία, το

έθνος... Η μελωδία του θανάτου μοιράζεται τώρα τον ουρανό με τα αεριωθούμενα, τα παραληρηματικά *Αθλάχου άκμπαρ* των οπαδών του Ερντογάν και τις κραυγές των στρατιωτών που ζητούν βοήθεια. Και θυμάμαι το ποίημα από το οποίο άρχισαν όλα: «Οι μιναρέδες είναι οι ξιφολόγχες μας, / οι τρούλοι τα κράνη μας, / τα τζαμιά οι στρατώνες μας / και οι πιστοί οι στρατιώτες μας». Πρόκειται για το ποίημα που είχε απαγγείλει ο Ερντογάν σε μια δημόσια εκδήλωση το 1999, με αποτέλεσμα να φυλακιστεί για τέσσερις μήνες για «υποδαύλιση θρησκευτικού μίσους» και να μεταμορφωθεί αρχικά σε μάρτυρα της δημοκρατίας και κατόπιν σε ανελέητο ηγέτη. Και μετά από δεκαεφτά χρόνια, τη νύχτα του πραξικοπήματος το ποίημα ηχεί σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία, σαν υπόσχεση που τηρήθηκε με τίμημα μια ολόκληρη χώρα.

***

Με τον καιρό μάθαμε ότι τα πραξικοπήματα στην Τουρκία τελειώνουν με τον ίδιο τρόπο, ανεξάρτητα από το ποιος τα αρχίζει. Είναι σαν το θλιμμένο σχόλιο του Γκάρι Λίνεκερ, πρώην Άγγλου ποδοσφαιριστή και νυν τηλεοπτικού σχολιαστή, ότι το ποδόσφαιρο είναι ένα απλό παιχνίδι που παίζεται επί εκατόν είκοσι λεπτά και στο τέλος κερδίζουν οι Γερμανοί στα πέναλτι. Στην Τουρκία τα πραξικοπήματα παίζονται σε σαρανταοχτώρες απαγορεύσεις κυκλοφορίας και στο τέλος φυλακίζονται οι αριστεροί. Στη συνέχεια, βέβαια, εξαλείφεται μια ακόμα γενιά προοδευτικών, με αποτέλεσμα η ψυχή της χώρας να απομένει ακόμα πιο στέρφα απ' ό,τι προηγουμένως.

Καθώς παρακολουθώ όλη νύχτα τα φιλοκυβερνητικά ειδησεογραφικά κανάλια, γίνεται σαφέστερο με κάθε λεπτό που περνάει ότι τίποτα δεν έχει αλλάξει. Μεταδίδονται φωτογραφίες και βίντεο με στρατιώτες που έχουν συλληφθεί και κείνται γυμνοί στους δρόμους κάτω από τις μπότες πολιτών –όπως κείονταν οι αριστεροί κάτω από μπότες στρατιωτικών μετά το πραξικόπημα του 1980–, ενώ τα ειδησεογραφικά κανάλια και τα τρoλ της κυβέρνησης στα ΜΚΔ, που φυσικά δεν έχουν παραλύσει όπως εμείς οι υπόλοιποι,

μας παρουσιάζουν την οπτική γωνία που κρίνουν ορθότερη: «Χάρη στο κάλεσμα του Ερντογάν, ο λαός έσωσε τη δημοκρατία μας».

Τα *Αδδάχου άκμπαρ* πολλαπλασιάζονται στον δρόμο μου, συνοδευόμενα από ριπές πολυβόλων από τα αυτοκίνητα που κυκλοφορούν. Μετά από τόσα χρόνια υπό τη διακυβέρνηση του ΑΚΡ, η λατρεία για τον στρατό έχει προφανώς αντικατασταθεί από θρησκευτική αφοσίωση στον Ερντογάν. Βλέπουμε το πρόσωπο και το όνομά του να μετατρέπονται σε εμβλήματα της νέας Τουρκίας στην οποία θα ξυπνήσουμε. Κάτω από την παραφροσύνη και τον θόρυβο βρίσκεται σε πλήρη λειτουργία ένας προσεκτικά στημένος προπαγανδιστικός μηχανισμός, ο οποίος ήδη προετοιμάζει το νέο πολιτικό πλαίσιο που θα προκύψει το πρωί. Και μιας κι εδώ και καιρό συγκαταλέγομαι στους επικριτές του καθεστώτος Ερντογάν, όσο πλησιάζει το ξημέρωμα αυτής της *Νύχτας των Κρυσιάδων* αντιλαμβάνομαι όλο και πιο ξεκάθαρα ότι αυτή η νέα δημοκρατία δεν χωράει ανθρώπους σαν εμένα.

Η παρακολούθηση μιας καταστροφής την ώρα που εκτυλίσσεται ασκεί μια χαινωτική επίδραση· όπως και εκατομμύρια άνθρωποι σε όλη τη χώρα, νιώθω μουδιασμένη. Καθώς η αίσθηση της ανημποριάς μας ενισχύεται παράλληλα με το μέγεθος της συμφοράς, η κακοφωνία μετουσιώνεται σε μία και μοναδική σειρήνα συναγερμού, σε ένα αδιάκοπο ρεφρέν: «Δεν μπορείς να κάνεις τίποτε άλλο πια· αυτό είναι το τέλος». Τα παγκόσμια ειδησεογραφικά κανάλια μπαίνουν στον χορό. Για τον υπόλοιπο κόσμο τα γεγονότα αυτής της νύχτας θυμίζουν την αρχική σκηνή ενός πολιτικού θρίλερ, στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για την κορύφωση, για το τέλος. Η ταινία ήταν πολύ μεγάλη σε διάρκεια και εξαντλητική, η δε θέασή της αφόρητα οδυνηρή για όσους από εμάς ήμαστε αναγκασμένοι να παρακολουθήσουμε ή να συμμετάσχουμε. Και θυμάμαι πώς άρχισε: με την εμφάνιση ενός λαϊκιστή. Γι' αυτό, λοιπόν, καθώς οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί παρουσιαστές δελτίων ειδήσεων απευθύνουν βιαστικά ερωτήσεις στους τηλεοπτικούς αναλυτές, μου έρχεται να πω: «Καθώς η ιστορία μας τελειώνει, η δική σας απλώς αρχίζει». Ξημερώνει μια ζοφερή μέρα.

Θυμάμαι ακριβώς τη μέρα που βίωσα το πρώτο μου ξημέρωμα. Ξύπνησα νωρίς ένα πρωί από τον ήχο του ραδιοφώνου που έπαιζε δυνατά στο σαλόνι και βρήκα τη μητέρα και τον πατέρα μου να καπνίζουν το ένα τοιγάρο μετά το άλλο ενώ άκουγαν την κήρυξη του πραξικοπήματος. Καθώς ξημέρωνε, τα πρόσωπά τους σκοτεινίαζαν. Ήταν 12 Σεπτεμβρίου 1980 κι εγώ σήκωσα το βλέμμα στον καταγάλανο ουρανό και είπα από μέσα μου: Α, αυτό πρέπει να είναι το ξημέρωμα που λένε. Ήμουν οχτώ ετών και μόλις ξεκινούσε ένα από τα αγριότερα πραξικοπήματα στη σύγχρονη ιστορία. Η μητέρα μου σιγόκλαιγε, κάτι που θα έκανε συχνά για αρκετά χρόνια έπειτα από εκείνο το ξημέρωμα.

Από εκείνη τη μέρα και μετά, μαζί με εκατομμύρια άλλα παιδιά που οι γονείς τους ήθελαν μια δίκαιη, ισόνομη και ελεύθερη Τουρκία, μεγάλωσα στην πλευρά των νηπιμένων· ανάμεσα σε εκείνους που έπρεπε πάντα να προσέχουν και που, όπως μου έλεγε η μητέρα μου κάθε φορά που δεν διέπρεπα στο σχολείο, ήταν «υποχρεωμένοι να είναι εξυπνότεροι από εκείνους που ασκούν την εξουσία, επειδή είμαστε αντιμέτωποι τους». Τη νύχτα της 15ης Ιουλίου 2016 «εμείς» ήμαστε, όπως πάντα, εξυπνότεροι από «εκείνους», καθώς συνδυάζαμε τη διεισδυτική ανάλυση με τον ευφυή σαρκασμό. Αλλά σε κάθε πλατεία κάθε πόλης ανά τη χώρα, μαινόμενα πλήθη τελείωναν την παρίδα, ίσως με όχι εξίσου έξυπνο, σίγουρα όμως καταστροφικό τρόπο.

Στις 15 Ιουλίου 2016 ο ανιψιός μου, ο Μαξ Αλί, ήταν στην ίδια ηλικία που ήμουν εγώ στις 12 Σεπτεμβρίου 1980. Είναι ενάμιση χρόνο μεγαλύτερος από τον αδελφό του, τον Καν Λούκα. Είναι μισοί Τούρκοι μισοί Αμερικανοί και ζουν στις ΗΠΑ. Έπρεπε να έχουν επιστρέψει στην Αμερική στις 16 Ιουλίου, αφού πέρασαν τις διακοπές τους με την *babaanne* –«γιαγιά» στα τουρκικά*, δηλαδή τη μητέρα μου. Ο Μαξ Αλί τρέφει θρησκευτική λατρεία για τα πρωινά γεύματα της *babaanne*. Είναι ένας από τους ελάχιστους τυχερούς στον πλανήτη που ξέρουν από επικά τουρκικά πρωινά και

* Για την ακρίβεια, η λέξη υποδηλώνει τη μητέρα του πατέρα. (ΣτΜ)

πιστεύει πως μόνο η *babaanne* ξέρει να τα φτιάχνει. Ως οικογένεια, νιώθουμε πάντα περηφάνια που προτιμά τις ντομάτες και το τουρκοτικό τυρί από τα κορν φλέικς, τα οποία ο πατέρας μου αποκαλεί «ζωοτροφή». Αν οι ανιψιοί μου δεν είχαν ζήσει εκείνο το ξημέρωμα κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος, οι αναμνήσεις τους από την *babaanne* θα περιορίζονταν στα πλουσιοπάροχα πρωινά. Αλλά αντί εκείνο το πρωί να ξεκινήσουν για το αεροδρόμιο, έβλεπαν καθώς χάραζε την *babaanne* τους να κλαίει και να καπνίζει το ένα τσιγάρο μετά το άλλο μπροστά στην τηλεόραση. Η μητέρα μου μου είπε ότι ο Μαξ Αλί ρώτησε το ίδιο πράγμα που είχα ρωτήσει εγώ τριάντα έξι χρόνια νωρίτερα: «Συνέβη κάτι κακό στην Τουρκία;» Η *babaanne* ήταν πάρα πολύ κουρασμένη για να του πει ότι κάθε γενιά σε τούτη τη χώρα έχει να θυμάται το δικό της ζοφερό ξημέρωμα. Του απάντησε όπως μου είχε απαντήσει πριν από τριάντα έξι χρόνια: «Είναι περίπλοκα τα πράγματα, αγάπη μου».

Πώς και γιατί ένας αδίστακτος λαϊκιστής και ο διογκούμενος συρφετός των οπαδών του κατάφεραν τελικά να απαλλαγούν από το δημοκρατικό πολίτευμα στην Τουρκία τη νύχτα της 15ης Ιουλίου 2016 είναι μια μεγάλη και περίπλοκη ιστορία. Σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι να διηγηθεί πώς χάσαμε τη δημοκρατία μας, αλλά να αποτελέσει μια απόπειρα να αντληθούν διδάγματα από την όλη διαδικασία προς όφελος του υπόλοιπου κόσμου. Φυσικά, σε κάθε χώρα επικρατούν ιδιαίτερες συνθήκες και μερικές χώρες προτιμούν να πιστεύουν πως η ώριμη δημοκρατία τους και οι ισχυροί κρατικοί θεσμοί τους θα τις προστατέψουν από τέτοιου είδους «περίπλοκες». Ωστόσο, οι εντυπωσιακές ομοιότητες ανάμεσα σε όσα πέρασε η Τουρκία και σε όσα άρχισε να βιώνει λίγο αργότερα ο Δυτικός κόσμος είναι πάρα πολλές για να τις αγνοήσουμε. Η πολιτική παραφροσύνη που επιλέγουμε να ονομάζουμε «άνοδο του λαϊκισμού» και την οποία σε κάποιο βαθμό βιώνουμε όλοι χαρακτηρίζεται από κάτι σαν μοτίβο. Και παρόλο που πολλοί δεν το εκφράζουν ακόμη, όλο και περισσότεροι άνθρωποι στη Δύση διαισθάνονται πως μπορεί επίσης να ζήσουν παρόμοια ζοφερά ξημερώματα.

«Οι Τούρκοι θα μας βλέπουν και θα ξεραίνονται στα γέλια»,

τουίταρε ένας Αμερικανός τη νύχτα της εκλογικής νίκης του Ντόναλντ Τραμπ, ούτε πέντε μήνες μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος. Δεν γελούσαμε. Τέλος πάντων, μπορεί να έσκασαν κάνα δυο χαιρέκακα χαμόγελα. Πίσω από τα χαμόγελα εκείνα, όμως, κρυβόταν η αγανάκτηση του ανθρώπου που υποχρεώνεται να παρακολουθήσει την ίδια κουραστική ταινία από την αρχή, τούτη τη φορά στη γιγαντιαία οθόνη της αμερικανικής πολιτικής σκηνής. Η ίδια έκφραση οδύνης ζωγραφίστηκε στα πρόσωπά μας μετά το δημοψήφισμα για το Brexit στη Βρετανία, κατά τη διάρκεια των εκλογών στην Ολλανδία και τη Γερμανία και σε κάθε σημείο της Ευρώπης όπου ξεπεταγόταν ένας δεξιός λαϊκιστής ηγέτης, μοστράροντας το χαρακτηριστικό σαρδόνιο και αλαζονικό μειδίαμα του συγκεκριμένου κινήματος.

Τη νύχτα των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ, τη μέρα που ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για το Brexit και κάθε φορά που κάποιος τοπικός λαϊκιστής ξεσόκωνε ένα απρόσμενα μεγάλο πλήθος με μια ομιλία που φαινόταν εντελώς ασυνάρτητη, πολλοί έθεταν το ίδιο ερώτημα στη δική τους διαφορετική γλώσσα: «Είναι η πατρίδα μου αυτή; Είναι συμπατριώτες μου αυτοί;» Ο κόσμος στην Τουρκία, αφού έθεσε αυτά τα ερωτήματα επί σχεδόν δύο δεκαετίες και είδε με τα μάτια του τη σταδιακή πολιτική και ηθική κατάρρευση της πατρίδας του, παλινδρόμησε σε μια ακόμα πιο επικίνδυνη αμφιβολία: «Μήπως οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους κακοί;» Η ερώτηση αυτή αντιπροσωπεύει την οριστική ήττα της ανθρώπινης νόησης και πρέπει να περάσει πολύς, πάρα πολύς καιρός για να καταλάβει κάποιος ότι στην ουσία πρόκειται για λάθος ερώτηση. Σκοπός αυτού του βιβλίου είναι να πείσει τους αναγνώστες του να εξοικονομήσουν χρόνο και να γλιτώσουν το μαρτύριο τρέχοντας στο γρήγορο την ταινία τρόμου που ζουν τώρα τελευταία και να τους δείξει πώς να εντοπίζουν τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα του λαϊκισμού, ώστε να είναι ίσως καλύτερα προετοιμασμένοι για να τον αντιμετωπίσουν απ' ό,τι ήμαστε εμείς στην Τουρκία.

Δεν έχει σημασία αν ο Τραμπ ή ο Ερντογάν ανατραπούν αύριο ή αν ο Νάιτζελ Φάρρατζ δεν έγινε ποτέ ηγέτης στα μάτια της κοινής γνώμης. Θα υπάρχουν πάντοτε εκατομμύρια άνθρωποι που ξεσηκώνονται από

το μήνυμά τους, έτοιμοι πάντα να δράσουν με βάση τις εντολές ενός παρόμοιου προσώπου. Και δυστυχώς, όπως τόσο καταστροφικά βιώσαμε στην Τουρκία, ακόμα κι αν είσαι αποφασισμένη να κρατηθείς μακριά από τον κόσμο της πολιτικής, τα τσιράκια θα σε βρουν, ακόμα και στον προσωπικό σου χώρο, οπλισμένα με το δικό τους σύνολο αξιών και έτοιμα να κυνηγήσουν οποιονδήποτε δεν τους μοιάζει. Καλύτερα να παραδεχτείς –και μάλιστα όσο το δυνατόν νωρίτερα– ότι δεν πρόκειται απλώς για κάτι που επιβάλλουν στις κοινωνίες οι συχνά παράλογοι ηγέτες τους ή κάτι που περιορίζεται σε ψηφιακές μουσικές επιχειρήσεις του Κρεμλίνου· πρόκειται επίσης για κάτι που αναδεικνύεται από τη λαϊκή βάση. Η παθογένεια των καιρών μας δεν περιορίζεται στους διαδρόμους της εξουσίας στην Ουάσινγκτον ή στο Ουέστμινστερ. Οι αποκρουστικές ηθικές αρχές που έχουν προκύψει στα ανώτατα κλιμάκια της πολιτικής θα διαρρεύσουν προς τα κάτω και θα πολλαπλασιαστούν, θα έρθουν στην πόλη σας και θα διεισδύσουν ακόμα και στην περιφραγμένη κοινότητά σας. Πρόκειται για ένα νέο πνεύμα της εποχής εν τω γενέσθαι. Πρόκειται για μια ιστορική τάση, στο πλαίσιο της οποίας *η κοινοτοπία του κακού* μετατρέπεται στο κακό της κοινοτοπίας. Επειδή, παρότι όσα συμβαίνουν εκδηλώνονται με διαφορετικό προσωπείο σε κάθε χώρα, πρέπει επιτέλους να παραδεχτούμε πως μας επηρεάζουν όλους.

***

«Τι μπορούμε, λοιπόν, να κάνουμε για εσάς;»

Η γυναίκα στο ακροατήριο σμίγει τα χέρια της με συμπόνια καθώς μου θέτει αυτή την ερώτηση· τα υψωμένα φρύδια της μένουν ακίνητα σε μια λεπτή ισορροπία μεταξύ οίκτου και ειλικρινούς έγνοιας. Είναι Σεπτέμβριος του 2016, μόλις δύο μήνες μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος, και βρίσκομαι στο Λονδίνο, σε μια παρουσίαση του βιβλίου μου *Τουρκία: Παραφροσύνη και Μελαγχολία**. Κάτω από το φως του προβολέα της σκηνής

* Πρωτότυπος τίτλος *Turkey: The Insane and the Melancholy*, μτφρ. Ελένη Παξινοπού, Μαρία Παξινοπού, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2016. (ΣΤΜ)

μένω σιωπηλή για μια στιγμή, για να ξεδιαλύνω όσα κρύβει αυτή η ερώτηση: το γεγονός ότι η γυναίκα αυτή με αντιμετωπίζει σαν θύμα που λαχταρά να τραβήξει την προσοχή· την εμπιστοσύνη της στην ανοσία της χώρας της από την πολιτική παθογένεια που κατέστρεψε τη δική μου· αλλά, πάνω απ' όλα, την ακλόνητη πεποίθησή της, ακόμα και μετά την ψήφο υπέρ του Brexit, ότι η Βρετανία εξακολουθεί να είναι σε θέση να βοηθήσει τον οποιονδήποτε. Η ανικανότητά της να παραδεχτεί ότι όλοι πνιγόμαστε στην ίδια πολιτική παραφροσύνη με προκαλεί. Τελικά, κατορθώνω να βάλω σε τάξη αυτές τις σκέψεις έτσι ώστε να δώσω μια απάντηση που δεν θα θεωρηθεί ιδιαίτερα απειλητική: «Ε, λοιπόν, τώρα νιώθω σαν νεογέννητο πάντα που περιμένει να το υιοθετήσουν μέσω διαδικτύου».

Βρισκόμαστε σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία πολλοί εξακολουθούν να πιστεύουν ότι δεν είναι δυνατόν να εκλεγεί ο Ντόναλντ Τραμπ, κάποιοι ειλικρινά ελπίζουν ότι το δημοψήφισμα για το Brexit δεν θα σημαίνει πραγματικά την αποχώρηση της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η πλειονότητα των Ευρωπαίων θεωρεί δεδομένο ότι οι νέοι ηγέτες του μίσους αποτελούν απλώς μια περαστική μανία. Έτσι, το πικρόχολο αστείο μου δεν προκαλεί ούτε ένα χαμόγελο στο ακροατήριο.

Έχω ήδη διαβεί τον Ρουβίκωνα, γιατί να μην το χοντρύνω ακόμα περισσότερο; «Είτε το πιστεύετε είτε όχι, όσα συνέβησαν στην Τουρκία θα τα βρείτε μπροστά σας. Αυτή η πολιτική παραφροσύνη είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Στην πραγματικότητα, λοιπόν, τι μπορώ να κάνω *εγώ* για εσάς;»

***

Αποφάσισα, λοιπόν, ότι αυτό που μπορούσα να κάνω ήταν να συγκεντρώσω τις πολιτικές και κοινωνικές ομοιότητες σε διάφορες χώρες ώστε να εντοπίσω μια κοινή τάση ανόδου του δεξιού λαϊκισμού. Για να το πετύχω αυτό, έχω χρησιμοποιήσει αφηγήσεις, οι οποίες πιστεύω ότι δεν αποτελούν μόνο τα πιο ισχυρά μέσα

μετάδοσης της ανθρώπινης εμπειρίας, αλλά και φυσικό αντιβιοτικό για τις νόσους της ανθρώπινης ψυχής. Εντόπια εφτά βήματα που κάνει ο λαϊκιστής ηγέτης προκειμένου να μεταμορφωθεί από γελοία μορφή σε πραγματικά τρομακτικό φορέα απόλυτης εξουσίας, διαφθείροντας, στην πορεία, ολόκληρη την κοινωνία της χώρας του μέχρι το μεδούλι. Τα βήματα αυτά μπορεί εύκολα να τα ακολουθήσει κάθε επίδοξος δικτάτορας και, επομένως, εύκολα διαφεύγουν την προσοχή όσων θα ήθελαν να του αντιταχτούν, εκτός κι αν μάθουμε να αναγνωρίζουμε τις προειδοποιητικές ενδείξεις. Δεν έχουμε την πολυτέλεια να χάνουμε χρόνο εστιάζοντας την προσοχή μας σε συνθήκες που αποτελούν μοναδικό χαρακτηριστικό των χωρών μας· πρέπει να αναγνωρίζουμε αυτά τα βήματα όταν γίνονται, να προσδιορίζουμε το κοινό μοτίβο και να βρίσκουμε τρόπο να το ανατρέπουμε – μαζί. Για να το κάνουμε αυτό, θα πρέπει να συνδυάσουμε την εμπειρία των χωρών που έχουν ήδη υποστεί αυτή την παραφροσύνη με την εμπειρία των Δυτικών χωρών που η αντοχή τους δεν έχει εξαντληθεί ακόμη. Η συνεργασία είναι επειγόντως απαραίτητη και καθιστά αναγκαία τη διεξαγωγή μιας παγκόσμιας συζήτησης. Ταπεινός σκοπός τούτου του βιβλίου είναι να την ξεκινήσει.